

МОТИВАЦІЯ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

У роботі показано взаємозалежність процесу самореалізації майбутніх вихователів і мотивації як рушійної сили інтерактивної взаємодії, вирішення проблем виховання дітей дошкільного віку. Механізмом здійснення такої педагогічної системи (є проектування як набір узагальнених методів реалізації соціальних змін засобами освіти.

Ключові слова: мотивація, проектування, самореалізація, дошкільна освіта, гендерна культура.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. В умовах, коли в Україні формується інноваційне суспільство, стан розвитку вищої освіти вже не задовольняє потреби людини, суспільства та держави в цілому, а рівень підготовки випускників вищих навчальних закладів не відповідає повною мірою європейським стандартам. Разом з тим маємо розуміти, що "європейський стандарт" не є константою, а перебуває у динамічному русі, тобто постійно змінюється у змістовному компоненті. У європейському та світовому освітніх просторах практикується модель виховання молоді, яка покликана підготувати особистість здатну здійснити власний світоглядний вибір, трансформувати знання та навички у життєві компетентності, бути вдумливою та критичною особистістю. Тому в умовах сьогодення завдання вищої освіти – підготувати таких фахівців, які здатні прогнозувати свою діяльність, легко адаптуються до суспільних змін та володіють умінням здобувати знання протягом усього життя, успішно реалізують своє право на соціалізацію високоякісного рівня в суспільстві розвиненої гендерної культури.

Зміст сучасної модернізованої освіти уже не може складати лише сукупність навчальної інформації, і позитивним є той факт, що унаслідок переформатування змісту освіти перед сучасною молоддю відкривається більше практичних можливостей. На думку Президента НАПН України В. Кременя, "сьогодні суспільство, і не тільки українське, а й сучасна цивілізація в цілому висувають до людини низку відносно нових вимог. І освіта як сфера, яка забезпечує перш за все розвиток людини, розвиток особистості повинна сформувати людину, яка б адекватна була цим новим вимогам, аби ця людина була успішною, конкурентоспроможною у житті. Створення якісної освіти полягає у тому, що школа, освіта, суспільство повинні готувати глобалістську людину, тобто людину, здатну жити в глобальному просторі. Сьогодні це стає все більше необхідним, і тут завдань дуже багато, починаючи зі світоглядної підготовки дитини, яка б розуміла, в якому світі вона живе – в глобальному світі, в глобальних контактах – і закінчуючи мовною підготовкою дитини" [2, с. 3].

Через постійні суспільні зміни, які супроводжуються нестабільністю у соціальних сферах, кардинально змінюються вимоги і до особистості педагога як представника суспільно значущої професії, через діяльність якої суспільство має можливість передати свій досвід та знання підростаючим поколінням, а у загальній системі наук педагогіка виступає як єдина наука, що має своїм предметом виховання людини. Серед базових вимог до педагогічної професії одна з найбільш важливих – це психологічна готовність педагогів до самореалізації, що характеризується пошуком себе, визначенням потенційних можливостей і бажань, свого місця у світі, уміння створювати та адаптувати умови для успішної реалізації професійної кар'єри. Таким чином, у сфері вищої освіти постає нагальна необхідність переходу до суб'єктної моделі освіти і навчання, коли сама особистість стає джерелом і детермінантою власного розвитку.

Примусити вчитися неможливо, і студенти мають чітко усвідомлювати необхідність опанувати обрану професію, тобто має діяти внутрішній мотиваційний фактор. Наприклад, видатний педагог минулого А. Макаренко наголошував, що вибір майбутньої професії має бути самостійним та усвідомленим. Тим більше, коли ми говоримо про педагогічну освіту. Педагог-новатор вважав, що для усвідомленого професійного вибору треба перш за все побачити в собі самому "мудрого творця своєї долі". Він наголошував на тому, що головним при виборі майбутнього шляху повинні бути не матеріальні цінності, а вміння відчувати власну необхідність для країни та здатність реалізувати себе повною мірою в майбутній професії. Лише в процесі осмисленої навчальної діяльності виникає задоволеність собою та своїми результатами, яка і є підґрунтям для подальшого саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації.

У процесі реформування вищої освіти не можна забувати про комплексний та безперервний характер вищої освіти і дотримуватись тісного взаємозв'язку між усіма її ланками: дошкільною, позашкільною, професійно-технічною та вищою. Дотримання безперервності освіти гарантуватиме позитивну динаміку змін у процесі реформації. Другий, не менш важливий чинник – забезпечення освітньої галузі висококваліфікованими конкурентоспроможними фахівцями, оскільки від якісного кадрового забезпечення залежить рівень підготовки випускників педагогічних вишів. У даному контексті особливої актуальності набуває проблема професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, бо обов'язковою і первинною складовою системи безперервної освіти в Україні є дошкільна освіта [1]. Фактично, успішність формування особистості і самореалізації професіонала закладається на дошкільному етапі виховання. Звідси значущість якісної підготовки вихователя-фахівця, яка неможлива без мотивації як внутрішнього так і зовнішнього форматів.

Серед актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти проблема формування стійких мотивів до навчання як невід'ємних елементів майбутнього професійного розвитку є дуже важливою. У процесі навчання студентство поступово втрачає активність та стимул до навчальної діяльності, а це впливає на зниження рівня якості освіти. Навчальна діяльність як самодетермінований процес має носити пізнавально-активний характер, а важливим структурним елементом активної пізнавальної діяльності є стійка позитивна мотивація учіння. При цьому ознакою суспільної готовності до застосування виробленого в процесі вищої освіти професіоналізму як абстрактного продукту формування педагога-вихователя є належним чином закріплена на загальному рівні гендерна культура, яка врівноважує можливості представників чоловічої і жіночої статі в процесі самореалізації як вихователів. Проблема в тому, що на сучасному етапі ментально суспільство не готове розглядати професію вихователя в системі дошкільної освіти як чоловічу професію, хоча історично саме чоловіки перебували в авангарді становлення дитячої педагогіки, що може бути аргументаційною основою для вирівнювання ситуації. Разом з тим ця проблема повинна мати конкретний характер і не потребує узагальнених спроб врівноважити наявний стан речей за рахунок мотиваційного обґрунтування, оскільки важливість для суспільства наявності фахового професійного інституту дошкільної освіти як ефективного сегменту освіти в цілому є беззаперечним фактом. Саме тому гендерний аспект питання мотивації як чинника успішної самореалізації майбутнього вихователя розглядається лише як акцент у загальній парадигмі становлення особистості педагога. Важливішим є спроба встановити соціально-філософські закономірності та психолого-педагогічні фактори феномену мотивації як узагальненого поняття стартового етапу самореалізації особистості педагога.

Мета статті. Встановити взаємозалежність компонентів професійної самореалізації вихователя, місце мотивації у процесі набуття професійної компетентності та механізм досягнення якісних змін у застосуванні теоретичних знань на практиці з застосуванням інноваційних методів впливу і навчання з метою творчої співпраці (проектування). Проблематика даної статті – теоретичне дослідження особливостей процесу формування мотивації до навчання у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як чинника успішної самореалізації у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми та виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку психологічної науки характеризується переважанням постнеокласичних підходів у дослідженнях, у яких особистість розглядається як активний самодетермінований суб'єкт, творець власного життя, а тому й акцент у підготовці фахівців зміщується з компетентнісного підходу на саморозвиток та самореалізацію особистості. Людину як складну самоорганізовану систему, активного суб'єкта власного життя досліджували такі науковці, як К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Е. Галажинський, К. Карпінський, В. Ключко, Д. Леонт'єв, Н. Логінова, С. Максименко, Н. Сарджвеладзе, В. Столін та ін. Найбільш повно проблеми саморозвитку та самоздійснення особистості розкриваються у генетичній психології С. Максименка. На основі досліджень можна зробити висновок, що професійна освіта стає для людини певною мірою гарантом, а отже, характер зв'язку мотивації учіння особистості з життєвими цілями, перспективами, цінностями визначає і потенціал її руху у майбутньому, і задоволеність у теперішньому; розкриває сутнісні сили самореалізації та психологічного благополуччя майбутніх фахівців. Дослідження системної сутності феномену мотивації учіння зумовлює необхідність застосування принципів синергетики та звернення до теорії самоорганізації та самодетермінації.

Самодетермінація – це спроможність (здатність) особистості на підставі самопізнання використовувати зовнішні й активувати внутрішні можливості для самореалізації у конкретному виді діяльності; центральний механізм становлення особистісної зрілості, її головний результат, показник її розвитку, що виявляється у послідовній і все більшій самостійності, незалежності від різних зовнішніх впливів. Теорія самодетермінації (англ. self-determination theory) – психологічна теорія, розроблена американськими психологами Е. Десі (E. Deci) і Р. Райаном (R. Ryan) постулює, що людина здатна відчувати і реалізовувати у своїй поведінці свободу вибору, незважаючи на об'єктивні обмежувальні фактори середовища або вплив неусвідомлюваних внутрішньоособистісних процесів.

Поняття "мотивація" охоплює цілий комплекс аспектів, під якими розуміється система спонукань: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, мотиваційні установки (диспрозії), ідеали. Мотивація – опосередкована процесом її відображення суб'єктивна детермінація поведінки людини світом. Головною характеристикою мотиваційної сфери є ієрархія мотивів, що дозволяє виявити особистісний зміст діяльності для будь-якої людини [8]. Мотивація – це процес спонукання людей до праці, який передбачає використання мотивів поведінки людини для досягнення особистих цілей або цілей організації [6, с. 360]. Поведінка людини визначається мотивами, тобто внутрішньою спонукальною силою, яка примушує людину до здійснення певних дій та певного типу поведінки. Мотивація є однією з фундаментальних проблем як вітчизняної, так і зарубіжної психології. Вивченням мотивації людини займалися Д. Макклелланд, Д. Аткинсон, Г. Хекхаузен, Г. Келлі, Ю. Роттер, К. Роджерс, Р. Мей, А. Леонт'єв. Мотиваційному аспекту навчання уже порівняно давно приділяли велику увагу в психологічній і педагогічній літературі С. Рубінштейн, Л. Божович, О. Ковальов, Г. Костюк, В. Мерлін, В. Сухомлинський, М. Алексєєва, І. Синиця та інші. У сучасній психології терміном "мотивація" позначають як мінімум два психічні явища: сукупність стимулів, що викликають активність індивіда і визначальну її активність, тобто систему чинників, які детермінують поведінку; процес утворення, формування мотивів, характеристика процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність на певному рівні. Відомий психолог А. Маслоу стверджував, що люди мотивовані для пошуку особистих цілей, і це робить їхнє життя значущим осмисленим. Він характеризував людину як "бажаючу істоту", що рідко досягає стану повного, завершеного задоволення. У разі задоволення однієї потреби обов'язково з'являється інша. А. Маслоу припустив, що всі потреби людини вроджені, або інстинктовидні, і що вони організовані в ієрархічну систему пріоритету або домінування. У піраміді А. Маслоу потреби розташовані у порядку їхньої черговості: фізіологічні потреби; потреби безпеки й захисту; потреби належності й любові; потреби самоповаги; потреби самореалізації, або потреби особистого вдосконалювання. За А. Маслоу, це послідовне розташування основних потреб в ієрархії є головним принципом, що лежить в основі організації мотивації людини. Він виходив з того, що ієрархія потреб поширюється на всіх людей і що чим вище людина може здійнятися в цій ієрархії, тим більшу індивідуальність, людські якості й психічне здоров'я вона продемонструє.

Учений висунув гіпотезу про те, що можуть бути винятки із цього ієрархічного розташування мотивів: творчі люди можуть розвивати й виражати свій талент, незважаючи на серйозні труднощі й соціальні проблеми. Також є люди, чий цінності й ідеали настільки сильні, що вони готові скоріше терпіти голод і спрагу або навіть вмерти, аніж відмовитися від них.

А. Маслоу звернув увагу на те, що деякі люди можуть створювати власну ієрархію потреб завдяки особливостям своєї біографії. Наприклад, люди можуть надавати більший пріоритет потребам поваги, а не потребам любові й належності. Таких людей більше цікавить престиж і просування по службі, а не близькі відносини або родина. У цілому, однак, чим нижче розташована потреба в ієрархії, тим вона сильніша й пріоритетніша [5].

Професійна мотивація – внутрішній рушійний чинник розвитку професіоналізму і особистості. За умови високого рівня її сформованості можливий ефективний розвиток професійної освіченості та культури особистості [7, с. 30]. Зміст формування професійної мотивації особистості студента у ВНЗ визначається за трьома основними напрямками: формування потреб і мотивів професійного розвитку; формування знань, умінь і навичок самостійної діяльності, спрямованої на самовдосконалення, яке передбачає і самовиховання, і самоосвіту, і саморозвиток; оцінка професійних здібностей і можливостей, порівняння їх із власним створеним ідеальним образом.

У контексті освітнього простору, дефініція "мотивація студента" може використовуватися для

пояснення рівня інтенсивності уваги та зусиль студента. Чим краще студент або студентка навчається, тим більше він (вона) є вмотивованими. Мотивацією для студентів виступає бажання вчитися заради досягнення не тільки академічної мети, а й професійного зростання. Ступінь навчальної активності студентів є наслідком сильної або слабкої мотивації навчання. На формування навчальної мотивації студента впливає наявність факторів, які можна систематизувати за двома групами: соціально-психологічні чинники: макросередовище (загальнодержавні, регіонально-етнічні), мікросередовище (фактори сім'ї і ВНЗ, громадських організацій, неформальних об'єднань); загальнодержавні чинники, до складу яких належать економічні, політичні, культурно-моральні умови життя людей у країні, засоби масової інформації.

Відповідно до піраміди потреб А. Маслоу [4, с. 27] можна виділити декілька основних рівнів потреб-мотивацій особистості студента: основні фізіологічні потреби в їжі, відпочинку, забезпеченні житлом, матеріальні стимули, соціальні блага як засіб задоволення основних фізіологічних потреб. Тому матеріальні заохочення, високий рівень заробітної плати у вибраній професії є одним із важливих факторів формування мотивації майбутньої професійної діяльності студента [4, с. 28]. Таким чином, основними психолого-акмеологічними умовами і факторами існування студентського мікросередовища вищого навчального закладу, що роблять значущий вплив на формування професійної мотивації особистості студента є: навчальне середовище (фізичні, гігієнічні умови праці, матеріально-технічна база забезпеченості навчального процесу), заохочення (матеріально-соціальні винагороди за результатами навчання студента та участі у суспільному житті ВНЗ), соціальне прийняття (відчуття своєї необхідності для товаришів і викладачів, повага, визнання і схвалення з їхнього боку, гарні стосунки у колективі студентів, здоровий морально-психологічний клімат), особистісне зростання (можливості для розширення свого навчально-професійного світогляду, створення перспектив подальшої освіти за обраною професією, можливість експериментування, творчості, самореалізації). Зважаючи на вищезазначене та з метою мотивації студентської молоді до професійної самореалізації основним завданням вищого навчального закладу є здійснення ефективного управління щодо забезпечення необхідних умов для всебічного професійного розвитку особистості та підготовки до адаптації майбутніх фахівців у їх професійній діяльності.

Мотиви відрізняються від цілей (прямі прагнення певних наслідків поведінки) та стратегій (методи, що використовуються для досягнення цілей, і, таким чином, задовольняють мотиви). Мотиви, цілі і стратегії важко відрізнити у контексті цільового навчання, тому що оптимальні форми мотивації до навчання і оптимальні стратегії для вдосконалення навчання є практично тотожними. У контексті практичного заняття з іноземної мови поняття "мотивація студента" може використовуватися для пояснення рівня інтенсивності уваги та зусиль студента, витрачених на виконання різноманітних завдань. Отже, мотивацією для студента є бажання вчитися заради досягнення не тільки академічної мети, а й для професійного зростання, а отже, самореалізації. Тому для успішного пробудження в учінні, яке спрямовує діяльність студентів, та для успішної студентської спонуки, студент, майбутній вихователь, повинен хотіти активно брати участь у навчальному процесі. Ступінь навчальної активності студента є наслідком сильної або слабкої мотивації навчання. Можна сказати, що мотиви учіння – це активізувальна сила, одна із основних умов навчальної діяльності. У загальному вигляді проблема мотивації навчання є проблемою причин, які визначають різні форми виявлення активності тих, хто навчається.

Мотив є однією із складових мотивації. Мотив – спонукальна причина дій, вчинків людини; це поняття, яке пояснює, чому людина робить те, що вона робить. Мотиви – це стимули, причини, сили, що викликають або стимулюють активність людини та спонукають до певного виду поведінки. Від реакції на ці стимули залежить модель поведінки людини [6].

Таким чином, "само", тобто самореалізація, самодетермінація, саморозвиток, самоактуалізація і т. п. – це те, на що необхідно спрямовувати сучасну освіту. На сучасному етапі освіта постає як соціальний інститут, орієнтований передусім на постійний процес самоосвіти (освіти протягом життя), що є базисом існування мотивації, практичного застосування мотиваційних механізмів.

Сучасні тенденції розвитку суспільства висувують нові вимоги до особистості професіонала та особистості педагога-вихователя зокрема. Уже недостатньо володіти теоретичними знаннями, мати досвід концептуального будівництва та відтворення теорій і репродукції їх зацікавленому загалу. Мотивація стає компонентом проектування як актуального способу розвитку теорії і її практичної

реалізації. Теорія сама по собі втрачає значення в науковому пошуку. Наукові дослідження без мотивації неможливі, і вона в цьому зв'язку набуває ознак механізму структуризації і цілепокладання. Український соціальний філософ С. Кримський зазначав, що "діяльність не зводиться тільки до предметної та інструментальної активності і пов'язана з певним смислонаповненням життя. Тому її не можна звести тільки до цілереалізації та цілепокладання. Коли Януш Корчак добровільно вибрав долю жертви нацистського крематорію, щоб залишитись до кінця зі своїми приреченими на смерть вихованцями; коли Л. Толстой покинув наприкінці життя свій маєток і відмовився від своєї власності та творчості, то це не було лише ефектом цілепокладання. У ситуаціях самопожертви та героїчних учинків людські цілі перетворюються, на думку Г. Гегеля, у "безкінечні цілі", у маніфестацію духу. Тут діяльність визначається вже смислопокладанням" [3, с. 60]. Особливе місце проектування визначене саме в контексті фокусування на сенсі діяльності взагалі і педагогічного впливу зокрема. С. Кримському вдається акцентовано визначити місце індивідуальної ініціативи як прояву мотивації до діяльності з метою змін. "Так, акцентування в життєдіяльності актів самодіяльності та духу окреслює такі її вияви, які характеризують творчість; акцент на випробуванні можливостей звертає увагу на феномен гри, виділення предметно-змінюючої функції життєдіяльності пов'язує її з працею. Щоправда, праця, творчість та гра органічно пов'язані, і їх виділення потребує певної ідеалізації цілісної картини життя. Бо творчість притаманна і праці, і грі, а гра визначається творчістю, є предметно-змінюючою діяльністю та самодіяльністю. Це і дає можливість розглядати кожну з вказаних форм як конкретизацію життєдіяльності" [3, с. 61].

Насправді мотивація є соціально-філософським поняттям, яке активно використовується у педагогічно-управлінській сфері освіти, що визначається працею (формалізованою діяльністю), під якою "ми будемо розуміти цілеорієнтовану зміну середовища, що детермінована потребами життєзабезпечення людини взагалі чи виробництва корисних продуктів зокрема" [3, с. 61]. У нашому випадку "продуктом-послугою" є якісна дошкільна освіта.

Функція педагога як мотиватора знань, виховання (набуття відповідного рівня культури) і зрештою соціальних змін у суспільстві, набуває прикладного значення на підставі розуміння сутності такої форми соціальної ретрансляції. С. Кримський проводить логічний водорозділ для розуміння соціального феномену, яким виокремлює філософський аспект мотивації до набуття знань: "Корелятором знання є об'єктивна реальність, у тому числі предметність культури та людського буття. Корелятором інформації розуміння виступає культурне завдання об'єкта. Останнє означає освоєння цього об'єкта у системі певного способу життєдіяльності. Адже у процесі розуміння суб'єкт береться як уособлення суспільних зв'язків, коли розв'язується не тільки завдання відтворення об'єкта (проблема істини), але й питання відтворення однією свідомістю іншої свідомості, чи усвідомлення тексту через його віддзеркалення в інших контекстах" [3, с. 85].

Отже, фактично мотивація виштовхується на поверхню пізнавального процесу педагога і вказує на необхідність провадження освіти у формі проектування, в якому цілі, завдання та результати поєднані в соціальні зміни, очікувані суспільством (громадсько-прикладний аспект мотивації до дії). Незалежно від професійної орієнтації (фаху) педагог-вихователь стає соціальним педагогом. Якщо більш точно, то навіть "соціальним інженером" (за виразом К. Поппера), бо бере на себе відповідальність за майбутню структуру суспільного розвитку і відповідність до неї базису, яким є освіта людини (від народження і до смерті). Англійський соціальний філософ К. Поппер у своїй роботі "Відкрите суспільство і його вороги" достатньо уваги приділяє важливості мотивації у суспільстві до структурних змін соціального спрямування, зміни структури організації життя. Суспільство має змінюватись відповідно до потреб людства. На цьому етапі певною видозміною процесу мотивації є суспільне розуміння як вища форма сприйняття і пізнання навколишнього світу (соціального буття). С. Кримському вдається виділити мотиваційну складову процесу буття таким чином: "...Розуміння гносеологічного типу пов'язане з духовними передумовами формування колективного, сукупного суб'єкта суспільно-історичної діяльності й становлення інтегральних структур його досвіду через форми соціальності" [3, с. 102]. Таким чином, можна зробити висновок про те, що соціальність як ознака особистості, вмотивована до участі в якісних суспільних змінах, формується в процесі соціального проектування. Ця теза є особливо актуальною для педагогічної сфери прикладного застосування освіти.

Разом з тим мотивація неможлива виключно як комплекс освітніх ініціатив та впливів на

особистість. Завдяки різновекторності застосування її у формі діяльності виходимо на усвідомлене сприйняття того, що "актуалізація завдань проектування дійсно пов'язана зі станом сучасної цивілізації, яка маніфестує зростання соціальної небезпеки помилки і тому затверджує необхідність проектного випробування усього нового. Адже людство напередодні третього тисячоліття вперше, за висловом К. Поппера, зазнало абсолютної помилки, коли неймовірні матеріальні та людські ресурси були витрачені на утопічні програми, які принципово не є здійсненними. Стало ясно, що майбутнє є предметом не зазирання (як це стверджують прихильники утопічних програм та прогностичних ілюзій), а побудування, бо воно не приходить (подібно до весни), а проектується. Отже, альтернативою утопіям, які стали справжнім лихом ХХ століття, виступає саме наукова сила проектів як конструктивного надбання сучасної діяльності" [3, с. 179]. У цій соціальній силі і є справжній мотив, оскільки він, згідно з логічною моделлю С. Кримського, забезпечує виживання та сталий розвиток суспільства.

Педагог-вихователь покликаний пробудити у вихованця фантазію. Сферою його впливу на іншого є уява, яка неможлива без цілепокладання та деталізації. Насправді, уявити можна навіть неіснуючі речі, соціальні системи, які вміщуються в головах одиниць, що врешті заводило людство у безвихідь та призводило до соціальних катаклізмів. Місія сучасного вихователя в закладенні такого механізму мотивації до уявлення, який би вбирав у себе досвід помилок людства і не гальмував разом з тим нових прогресивних результатів проектних ініціатив. С. Кримський зазначає: "Якщо утопія є породженням вільної, необмеженої фантазії, то проект спирається на експериментально вивірену уяву" [3, с. 179].

Отже, якщо припустити, що розуміння є результатом пояснення на підставі певного інформаційного знання, то у формі проекту таке знання є найбільш підготовленим до ретрансляції, оскільки є ідеально пристосованим саме через інтерактивну форму і участь вихованців в процесі соціально-орієнтованої діяльності, спрямованої на якісні зміни в суспільстві (від навчально-виховної групи до суспільної громади). Згідно з концепцією С. Кримського ефективною формою суспільної мотивації стає "проект, зорієнтований на здобуття реальності як предмета творіння і конструювання" [3, с. 179].

Чи не є в цьому сенс пошукової активності? Чи має право вихователь на ініціативу, мотиваційним фактором до якої буде прагнення до підвищення якості організації життя як на загальному (макро) так і на персоніфікованому (мікро) рівні? Мотивація не може бути соціально незалежним об'єктом, бо перебуває в постійній залежності від розуміння особистістю свого місця в соціумі, прагнення відповідати професійній компетенції та бути ефективним носієм комунікативної компетентності на фаховому рівні самореалізації. Як висновок до цього тезису виступають слова С. Кримського з його роботи "Під сигнатурою Софії": "Не майбутнє приходить до людини як доля, а людина приходить до майбутнього як до здійснення своїх цілей, ідеалів, проектів" [3, с. 179].

Повертаючись до проектування як форми діяльності, яка обумовлюється мотиваційною забезпеченістю, зазначимо, що "традиційна теорія вже не може впоратись з тим масивом інформації, якого потребує інтелектуальний аналіз сучасної наукової практики. Тому теорії вміщують у контекст певних комп'ютерних програм, які вбудовані в так звані інтелектуальні схеми типу "людина – програма – комп'ютери", зорієнтованих на реалізацію певних проектів" [3, с. 182]. Для педагога-вихователя сучасності важливим є розуміння алгоритму виявлення професійної компетентності через реалізацію комплексу проектних ініціатив, які можуть мати комунікативну орієнтацію, що неодноразово було реалізованим в університеті із застосуванням освітньої технології "Дебати" і суміжних методик (таких, як метод М. Ліпмана, тренінгові програми розвитку критичного мислення та набуття досвіду публічних промов, розвитку творчої комунікативності та фантазії/уяви людини різного віку тощо).

С. Кримський переконує в історичній доцільності проектування, здійснює спробу мотивувати до пізнання (соціально-педагогічного впливу на частину суспільства, готову до засвоєння освітнього продукту мотиваційного спрямування), оскільки "сучасна теорія як форма організації наукового знання починає все більш органічно поєднуватись із проектом, а проект – забезпечувати методологію практичної діяльності. У цьому зв'язку методологічні функції проекту виявляються ширшими, ніж конструктивне завдання теорії чи теоретичні підвалини. Адже проект будується за алгоритмами практики, а функціонує у вигляді теоретичної побудови" [3, с. 183].

Мотивувати педагога-вихователя до ускладненої форми соціально-педагогічного впливу, яким є проектування в освітній сфері, є дуже важливим з погляду на актуалізацію спроби переконання в суспільстві, превентивного реагування на сучасні соціальні виклики, необхідності бути попереду

негативного, змінювати його як явище, знешкоджуючи на початковому ступені розвитку як соціального явища. "Розвиток сучасної цивілізації показав неможливість автоматичного поєднання теорії та практики. Для цього стала потрібною особлива проміжна діяльність та її соціотехнічне забезпечення. Такою особливою діяльністю і виступають зараз проектно-конструкторські роботи. Більш того, пов'язані з цими розробками відповідні проектні установи, соціальні інституції науки та виробництва за своїм масштабом, кількістю працівників та фінансовими ресурсами значно перевищують наукові інститути академічного профілю. Це і дало підставу деяким методологам стверджувати перетворення науки у різновид проектування (Г. Щедровицький та ін.). При всьому перебільшенні, що притаманне подібним твердженням, вони, проте, не є безпідставними" [3, с. 183]. С. Кримський робить спробу вказати на доцільність поєднання в проектуванні педагогічної ініціативи професійної компетентності і науково-технічного ресурсу. Фактично мова про наявність мотиваційного механізму діяльності, а саме: її успішність, яка неможлива без поєднання соціально-педагогічних компонентів організації процесу проектування, застосування професійних технологій зв'язків з громадськістю і технологій формування ресурсної бази (фандрейзингу) реалізації проекту. Сучасні виклики і дієві способи реагування на них з боку педагога-вихователя доводять ефективність такої форми організації суспільної взаємодії.

Саме соціальна філософія як наука, що систематизує пізнавальні процеси у сфері суспільної організації, і є базисом для соціальної педагогіки, вказує на мотиваційний механізм явлення діяльнісних ініціатив у формі проектів. "Річ у тім, що структура зближення практики з теорією (як про це свідчать інформаційні технології, технічні теорії, конструкторсько-інженерні розрахунки і подібні їм явища) та функціональне навантаження теорії практичними якостями (цільові програми управління, алгоритми, розумові експерименти тощо) висунуло на авансцену наукових стратегій проект та проектну діяльність. Проект поряд з теорією стає найважливішою формою організації наукового знання та його зв'язку з практикою. Якщо наукова теорія є універсальною формою теоретичного освоєння світу, то проект є універсальною формою його конструювання" [3, с. 183]. Немовби підтверджуючи важливість застосування проектування в педагогічній діяльності, С. Кримський підсумовує: "Проектування стало своєрідною архітектурою технічного універсуму сучасної цивілізації, хоч і розповсюджується далеко за межі техносфери" [3, с. 183]. Таким чином, нам залишається лише констатувати наявність логічного ряду, утвореного соціальною філософією і соціальною педагогікою як наскрізною педагогічною наукою, що пронизує всі вікові фази виховання та навчання, а саме: мотивацією вихователя є прагнення пізнання та впливу на соціальні процеси через розуміння, що здійснюється завдяки проектуванню як сучасній формі інтегрованого поєднання теорії і практики. Лише в такому поєднанні можливим є досягнення акме-рівня в педагогіці, вищої форми самореалізації фахівця-вихователя.

Важливо відзначити, що феномен самореалізації особистості, в основі якого лежать проблеми зростання, розвитку, самовдосконалення людини, якого торкаються усі психологічні концепції, призводить до філософського розуміння проблематики, що полягає у встановленні причинно-наслідкового зв'язку. Поняття "самореалізація" (self-realization) часто вживають як синонім до терміна "самоактуалізація" (self-actualization), "реалізація своїх можливостей" (self-fulfillment). Вони описують дуже близькі явища, що позначають стійкі позитивні зміни в особистості, реалізацію її природного потенціалу: "індивідуацію" (К. Юнг), повну реалізацію справжніх можливостей (К. Хорні); внутрішню активну тенденцію до саморозвитку на зразок істинного самовираження (Ф. Перлз); прагнення людини до найбільш повного виявлення і розвитку можливостей і здібностей (К. Роджерс); прагнення людини стати тим, ким вона може стати (А. Маслоу). Ми ж проводимо лінію практичного застосування мотивації як суспільного запрошення до проектування – командної роботи з метою якісних змін у суспільному житті, що є фахово-необхідною компетенцією вихователя сучасності.

Висновок. Мотивація до будь-якої діяльності на загальному рівні є абстракцією, яка торкається розуміння причинно-наслідкового зв'язку як логічного фундаменту цілеспрямованої взаємодії суб'єктів і об'єктів освіти. Наукові дослідження вчених-педагогів актуалізують необхідність конкретизації утворення механізму мотивації як складової реалізації завдань педагогіки як науки, що має за мету самореалізацію особистості на загальному та конкретному рівнях як щодо суб'єктів педагогічного впливу, так і до об'єктів формування професійної компетентності, предмета виховання. Варто звернути увагу на наукові досягнення українських та російських науковців (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Г. Батіщев, О. Бондаренко, Є. Головаха, Л. Коган, Г. Костюк, О. Кроник, О. Леонт'єв,

Д. Леонт'єв, П. Лушин, В. Муляр, В. Панок, В. Роменець, С. Рубінштейн, Л. Сохань, Т. Титаренко та ін.), у яких розглядається самореалізація як переважно свідомий, цілеспрямований процес розкриття й опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності. Становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості великою мірою залежить від особистих зусиль самої людини, орієнтованих на самовдосконалення і самореалізацію як неодмінні умови досягнення успіху у житті (С. Максименко, М. Пірен, Т. Говорун, Л. Деміна).

Суттєво впливає на проблему мотивації майбутніх вихователів і виховательок прагнення сучасного суспільства до не декларованого, а реального високого рівня гендерної культури, який передбачає рівне право на активний виховний вплив на дитяче середовище. Здавалось би природним, що в умовах ринкової економіки у зв'язку з більшою професійною зайнятістю чоловічої частини населення основний тягар у вихованні дітей та опіці над ними має припадати на матерів. Однак вкажемо на те, що такий підхід є соціальним стереотипом і елементом гендерної нерівності. Традиційним, але невідповідним сучасним умовам є погляд на жінку перш за все як на особу, що забезпечує фізичне відтворення представників людського роду, догляд на початку життя, надалі – опіку та виховання, як на берегиню сімейного вогнища, яка немовби самою природою і традицією змушена до іншого механізму мотивації до професійної самореалізації, ніж у чоловіка. Нехтуючи стереотипами, які неодмінно будуть подолані в суспільстві, яке прагне жити в умовах функціонування демократичних цінностей, акцентуємо увагу на рівному праві в процесі професійної самореалізації у сфері виховання дітей для чоловіків і жінок як соціально-педагогічному компоненті мотивації, оскільки сучасний підхід до цього питання вказує на те, що соціальна стать (гендер) має таку ознаку як соціальність (приспосованість особистості до соціального буття), яка не різниться у чоловічому і жіночому виявах і полягає у досягненні високого рівня професійної компетентності (особливо в частині комунікативної компетентності як сфери виявлення творчої комунікативності) через участь у проектуванні (від народження ідеї, визначення завдань, бачень соціальних змін засобами виховної діяльності, формування ресурсної бази, практичного впливу на суспільство до аналізу результатів та закріплення успішного ефекту в соціодинаміці і його підтримки у тривалому проміжку соціального буття) засобами педагогічного характеру, які є гарантією успішної самореалізації майбутнього вихователя і виховательки.

Література

1. "Про дошкільну освіту" Верховна Рада України; Закон від 11. 07. 2001 № 2628-III – С. 4.
2. Кремень В. Г. Якісна освіта: сучасні виміри / В. Г. Кремень // День (Щоденна всеукраїнська газета). – 2007. – № 198. – 15 листопада. – С. 3.
3. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії / С. Б. Кримський. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 367 с.
4. Мартинова Т. М. Особливості системи ціннісних орієнтація студентів з різною мотивацією вибору дослідження / Т. М. Мартинова // Социс. – 2004. – № 3. – С. 27–31.
5. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу ; Перев. с англ. А. М. Татлыбаевой. Научн. ред., вступ. статья и коммент. Н. Н. Акулиной. – СПб. : Евразия, 1999. – 432 с.
6. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; пер. с англ. – М. : Дело, 2000. – 704 с.
7. Яруліна Л. Р. Розвиток навчальної мотивації студентів / Л. Р. Яруліна // Социс. – 2007. – № 4. – С. 30–32.
8. Gary N. Chambers. Motivating language earners modern languages in practice; 12, Multilingual Waters, 1999.

В. А. Любивый, В. В. Любивая

МОТИВАЦИЯ КАК ФАКТОР УСПЕШНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

В работе показана взаимозависимость процесса самореализации будущих воспитателей и мотивации как движущей силы интерактивного взаимодействия, решения проблем педагогического характера воспитания детей дошкольного возраста. Механизмом осуществления такой педагогической системы является проектирование как набор обобщенных методов реализации социальных изменений средствами образования.

Ключевые слова: мотивация, проектирование, самореализация, дошкольное образование, гендерная культура.

THE MOTIVATION AS THE FACTOR OF THE INTENDING PRESCHOOL TEACHERS SUCCESSFUL PROFESSIONAL SELF-REALIZATION

The authors of the article point at the dependence of the intending preschool specialists' self-realization process and the motivation as the interactive mowing strength, and the strength for the preschool education pedagogical problems decision. The mechanism of this pedagogical system is the projecting as the methods' totality for the realization of the social changes by the educational means.

Key words: the motivation, projecting process, self-realization, preschool education, genders culture.

УДК 376.64:379.852

К. В. Мулик

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ У ПРОЦЕС ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (БУДИНКИ ДИТИНИ)

У статті представлено зміст експериментальної методики, яка розкриває форми роботи з фізичного виховання із використанням прогулянок-походів та засобів міні-туризму для дітей-сиріт дошкільного віку. Доведено, що впровадження елементів міні-туризму у виховний процес у спеціалізованих дошкільних навчальних закладах впливає як рівень здоров'я, так й на психологічний стан дітей-сиріт дошкільного віку.

Ключові слова: туризм, дошкільники, діти-сироти, здоров'я.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Сирітство продовжує залишатися однією з найбільш тривожних характеристик сучасного суспільства. Наслідком тривалих соціально-економічних перетворень у країні, що привели до послаблення загальнолюдських, морально-етичних цінностей, зміни моральних засад сім'ї, збільшення кількості сімей, що перебувають у скрутному становищі за соціальними і психологічними критеріями, є загострення проблеми сирітства в наші дні. Зберігається гострота проблеми стану здоров'я дітей, що виховуються в будинках дитини, оскільки кількість дітей-сиріт і дітей, що залишилися без піклування батьків, продовжує збільшуватися [1; 5; 9].

Останніми роками кількість безпритульників досягла критичних цифр. В Україні на сьогодні приблизно 103 тис дітей-сиріт, позбавлених батьківської опіки (у тому числі дітей, які знаходяться під опікою в приймальних сім'ях), близько 30 тис дітей-сиріт і дітей, позбавлених опіки батьків, знаходяться в державних дитячих виховних установах (11 % – діти до 7 років; 89 % – діти від 7 до 18 років); про позбавлення батьківських прав подається до суду 6-6,5 тис справ і в середньому залишаються в пологовому будинку щорік – 1,2 тис дітей [1].

Діти, народжені від небажаної вагітності, належать до групи особливого ризику за психічною патологією, оскільки часто народжуються недоношеними, мають недостатню масу тіла і ознаки морфофункціональної незрілості. Усе це приводить до того, що у цих дітей повільніше розвивається мова і сенсорне сприйняття [5].

У цілому аналіз праць [3; 9], присвячених розвитку дитини з установ інтернатного типу в перші роки її життя, свідчить про те, що її розвиток відрізняється від розвитку однолітка з сім'ї. Це виявляється в затримці її емоційної, інтелектуальної, комунікативної сфер та особливостях самосвідомості. В основі лежить недостатня взаємодія з близькими дорослими. Така динаміка взаємин дітей з дорослими негативно позначається не тільки на їхньому інтелектуальному розвитку, а й на розширенні зони найближчого розвитку. Відсутність цілеспрямованої діяльності дорослих з гармонізації міжособистісних взаємин і внутрішнього світу дітей призводить до поглиблення відхилень у розвитку особистості дітей, які виховуються в закладах інтернатного типу.

Багато дошкільників 3-7 років із закладів інтернатного типу відрізняється пасивністю у всіх видах діяльності (особливо в грі), у них збіднена мова, слабка увага, конфлікти у взаєминах з однолітками [2].

Високий рівень вродженої патології і низький імунітет призводять до частотої захворюваності і, як наслідок, до відставання у фізичному і нервово-психічному розвитку. Позбавлення дітей материнської